

Čuvglđg 14.5.2024 § 53
Gr 27.5.2024 § 87, čuovus
Gst 10.6.2024 § 33, čuovus

PLÁNA AHKEOLBMUID DOARJUMII OHCEJOGA GIELDDAS

SISDOALLU

1. Láidehus	3
2. Boarrásiidbarggu árvvut ja mihttomearit	4
3. Bálvandárbui váikkuheaddji dahkkit	4
3.1. Ohcejoga gieldda veahkatovdáneapmi	4
3.2. Eallinbiras	5
4. Ahkeolbmuid buresveadjima árvvoštallá	6
5. Bálválsat, mat dorjot ruovttus ássama	7
5.1. Buresveadjima ja dearvasvuoda ovddideapmi	7
5.2. Rávven ja diehtujuohkin	8
6. Ovttasbargu eará doibmiiguin	9
7. Čoahkkáigeassu	10

ČUVVOSAT:

Čuovus 1. LAPHA ássiid panelaságastallama ávžžuhusat

Čuovus 2. Buresveadjinjearahallama rabas gažaldagat

Čuovus 3. Doaibmabidjoprográmma

1. Láidehus

Boarrásiidbálvalanlágas (8.7.2022/604) mearriduvvo gieldda ja buresveadjinguovllu geatnegasvuodas fuolahit ahkeolbmuidis buorredili, dearvvasvuodá ja doaibmannávccaid ja iešheanalaš birgema doarjumis ja maidái ahkeolbmuid dárbbášan sosiála- ja dearvvasvuodábálvalusaid dorvvasteamis buresveadjinguovllus. Láhka geatnegahtta gielddaid ordnet ahkeolbmuid sosiála- ja buresveadjinbálvalusaid sisdoalu, lági ja viidodaga dakkárin go ahkeolbmuid buresveadjin, sosiála dorvvolašvuolta ja doaibmannávccat gáibidit. Bálvalusaid galgá fállat ovtta veardásaččat ja lahka áššehasaid.

Lága 5 § gielda galgá ráhkadit doaibmabidjoplána ahkeolbmuid buorredili, dearvvasvuodá, doaibmannávccaid ja iehčanas birgema doarjuma dihte oassin sosiála- ja dearvvasvuodáfuolahusa ordnemis addon lága [\(612/2021\) 6 § 3](#) momeanttas dárkkuhuvvon buresveadjinmuitalusa- ja plána.

Plánas galgá

- Árvvoštallat ahkeolbmuid buresveadjima dili
- Meroštallat mihttomeriid ahkeolbmuid buresveadjima doarjumii ja bálvalusaid ovddideapmái
- Meroštallat doaimmaid, main vástidat mihttomeriid ollašuvvamis ja árvvoštallat resurssaid, maid dárbbášit mihttomeriid čađaheapmái
- Meroštallat iešguđege doaibmasurggiid ovddasvástádusa doaimmaid čađaheamis ja
- Meroštallat, mo buresveadjinguovlu ollašuhtta eará doaibmasurggiiguin, gielddaiguin, almmolaš beliiguin, fitnodagaiguin ja servviiguin ja iešguđetlágan oktasaččat ávkkálaš servošiiguin.

Plánemis galgá leat deaddu doaimmain, mat ovddidit ruovttus ássama ja veajuiduvvama.

Ohcejogas plána lea ráhkaduvvon ovddit háve jagis 2014. Plána lei oassin Ahkeolmmoš doaibmin – boarrásiidbálvalanlága ollašuhttin -prošeavtta. Dán plána dohkkehii gielddastivra ja ulbmil lei, ahte plána dohkkehuvvo guđege váldostivrabajis.

Ohcejoga gielda álggii beaivdit plána goittotge easka jagis 2023 ja dat lea vuosttas jahki, go buresveadjinođastus lei geavahusas ja sosiála- ja dearvvasvuodáfuolahusbálvalusat sirdašuvve gielddain buresveadjinguovlluide. Dán plána ulbmil lei meroštallat Ohcejoga gieldda ahkeolbmuid buresveadjimii ja dorvvolašvuhtii gullelaš váldomihttomeriid ja ráhkadit doaibmabidjoplána daid vuodul.

2. Boarrásiidbarggu árvvut ja mihttomearit

Ohcejoga gieldda boarrásiidbarggu vuodđun lea olmmošárvvu, iešmearridanvuoigatvuođa, ovttáárvosašvuođa ja oskkáldasvuođa gudnejahttin. Jagiide 2014-2016 Ohcejoga gieldda boarrásiidbarggu oppalaš mihttomearrin ledje girjejuvvon čuovvovaš áššit, mat leat ainge dehalaččat ja áigeguovdilát:

- Ruovttus dahje ruovttulágaš birrasis orruma doarjun
- Eastadeaddji ja veajuiduhtti bálvalusaid ovddideapmi
- Boarrásiidbálvalusaid leat doarvái ja lági dáfus buori
- Ahkeolbmuid váikkuhanvejolašvuođaid buorideapmi mearrádusdahkamis sidjiide guoskevaš áššiin.

Dan lassin beaivduvvon plánii leat bajiduvvon dát áššit:

- Digitála máhtu lasiheapmi ja doaibmi neahhta ja telefonoktavuođaid sihkkarastin
- Servvolašvuođa lasiheapmi ja oktonasvuođa geahpedeapmi

3. Bálvalusdárbei váikkuheaddji dahkkit

3.1. Ohcejoga gieldda veahkadatovdáneapmi

Ohcejoga veahkadeinnostus jagiide 2030 ja 2040

	Olbmot 31.12. (einnostus 2021)					
	Oktiibuot		Albmát		Nissonat	
Ohcejohka	65 - 74	75 -	65 - 74	75 -	65 - 74	75 -
2030	195	225	110	114	85	111
2040	180	253	98	130	82	123

Gáldu: Veahkadeinnostus, Statistihkkaguovddáš 7.2.2024.

Statistihkkaguovddáša veahkadeinnostusaid mielde Ohcejoga gieldda olmmošlohku bohtá bissut oalle seammán boahhteáiggis. Oppa veahkadagas ahkeolbmuid ossodat

goitge lassána ja fuolahangaskavuohta hedjona. ahkeolbmuid mearri erenoamážit boarrásamos ahkeluohkáin lassána eanemusat, mii fas lasiha sosiála- ja dearvvasvuodafuolahusbálvalusaid jearu. Boarrásiidbálvalusaid plánemis bohtá leat sierra hástalussan maid go muitobuozalmasaid mearri ain lassána.

Ohcejoga veahkadaga fuolahangaskavuođa einnostus

Fuolahangaskavuođa einnostus jagiide 2030 lea 86 ja jagiide 2040 86,5.

Álbmotráhkadus nappo demográfalaš fuolahangaskavuohta lea vuollái 15-jahkásaččaid ja 65 jagi deavdán meari gorri 15-64 -jahkásaččaid meari ektui ja dás bohtán lohku gerdojuvvo čuđiin.

Dat muitala, galle máná dahje galle boarrásiidealáhatolbmo lea čuođi bargo ahkásaš olbmo guovdu. Mađe unnit álbmotráhkadusa fuolahangaskavuođa lohku lea, dađe buoret lea álbmotráhkadusa fuolahangaskavuohta.

Gáldu: Veahkadeinnostus, Statistihkkaguovddáš 7.2.2024.

Einnostus muitobuohcciid meari lassáneamis jagis 2010 jahkái 2030

GUOVLU	2010	2030
Lappi	2 700	5 000
Oppa Suopma	77 400	144 400

Lohkoovttadahkan olmmošlohku.

Gáldu: Statistihkkaguovddáš

Muitobuohcciid mearri lassána oppa Lappis badjel 85 proseantta jagis 2010 jahkái 2030.

3.2. Eallinbiras

Ohcejohka lea Suoma davimus gielda, man viidodat lea 5371 km². Gielda lea hárvvet ásson ja mátkegaskkat eará giliid gaskkas leat guhki. Bálvalusat leat válđoáššis oažžumis golmma čoahkkebáikkis Ohcejoga girkosiiddas, Gáregasnjárggas ja Njuorggámis, muhto oassi bálvalusain leat oažžumis dušše girkosiiddas. Guhkimus mátkegaska gieldda rájás girkosiidii lea badjel 120 kilomehtera ja almmolaš johtolat ii leat. Guovloovttasbargu Norgga rádjágielddaiguin ja Anára gielddain lea leamaš ovdal valjis, muhto korona maŋŋá ovttasbargu ii leat velá ovddit jagiid dásis.

Stuorámus oassi gieldda ahkeolbmuin ássá iežas ruovttus. Ohcejoga gieldda lei ain sámeeanetlogu gieldda jagi 2023 Sámedikki válgalogahallama mielde

Sámekultuvrra ja -giela galgá váldit vuhtii boarrásiidbálvalusaid plánemis. Dan lassin giellaláhka dorvvasta sápmelaččaide vuoigatvuoda geavahit eatnigielaset go dikšot áššiid eiseválddiiguin.

Ovdal gieldda boarrásiidda čujuhuvvon áidna bálvalanviesut ledje Ohcejoga girkosiiddas dearvvasvuodaguovddáža oktavuodas. Dárbu lei goit lasihit bálvalanássanbáikkiid ja nuba Gáregasnjárgii huksejuvvui jagis 2023 ođđa bálvalanviessu ja dan oktavuhtii smávva viesut ahkeolbmuid dárbbuid várás. Bálvalanviessu rahpasii ahkeolbmuid geavahussii giđđat – dálvit 2024.

4. Ahkeolbmuid buresveadjima árvvoštallan

Ohcejoga gielddas ollašuhttui juovlamánu 2023 ja ođđajagimánu 2024 gaskkas ahkeolbmuid oavvilduvvon buresveadjin jearahallan ovdasajis neahtta bokte. Dan lassin ruovttubálvalusa ja SámiSostera bargiid vehkiin sáhtii vástidit jearahallamii maid báhpárii ja bargit doaimmahedje vástádusaid gildii neahttaheivehussii bidjama várás. Vástádusat bohte oktiibuot 53 ja eanemusat vástideaddjit ledje ahkeluohkás 65-74-jahkásaččat, sin ossodat buot vástideaddjiin lei 51 proseantta.

Vástideaddjiin measta jo bealli govvidii iežas dearvvasvuodadili buorrin ja muitalii iežas birget árggas bures. Dan lassin badjel bealis vástideaddjiin lei geavahusas biilla, mii álkidahtta johtima báikkis nubbái, go almmolaš johtolatoktavuođat eai leat. Masá buot vástideaddjit dovde, ahte sii eai leamašan fuolas iežas dahje lagašolbmo alkohola geavahusa geažil ja masá buohkat borre ankke ovtta liegga borramuša beaivvis.

Buđaldandoaimmaide oassálaste 42 % deivvolaččat ja 32 % jeavddalaččat. Sii, geat eai jearahallama mielde oassálastán dáhpáhusaide dahje buđaldandoibmii, muitaledje sivvan ee. dearvvasvuodadillái gullevaš hástalusaid, johtolatoktavuođaid váilli, manuhisvuoda ja ruđalaš dili.

Dan lassin gažaldahkii, mii hehte buđaldandoaimmaide oassálastima, dása sivvan ovdanbuktui oktonasvuohta, buđaldusaid váili, nuonddahallan, guhkes gaskkat, ii dieđe, oažžugo suomagielat oassálastit sámegielat dilálašvuodaide dahje buđaldandoaibma lea unnán dahje dat ii leat heivvolaš buđaldus fállun.

Jearahallamis jerrojuvvui maid, mii movttiidahtášii oassálastit buđaldandoaimmaide ja dáhpáhusaide. Dákko doivo ee. hálbbit dieseloljju hatti, earáge go siste lášmmohallama, duodjebuđaldanlanjaid, sáhtto bálvalusaid ja buoret diehtujuohkima ovdamearkan boastta mielde ja buđaldanvejolašvuoda iežas gilis.

Gažaldagas, mii guoskkai eallinlági, badjel 60 proseanttas vástideaddjiin ledje eallimis mearkkašahtti áššit ja olbmot ja dovdu ahte lea velá addámuš eallimii. Vástideaddjit ledje eanáš duđavačča ássanbirrasii ja sii dovde eallinlágiset buorrin. Muhtun vástideaddjis lei dovdu, ahte eallimis ii leat šat mearkkašupmi.

Vástideaddjiin 65 % dovde, ahte sii ožžot veahki lagašolbmui ja veahki dárbbasit lagamustá ruovttu čorgesteapmái ja muoraid murremii ja muohtabargguide. Loahpat vástideaddjiin (35 %) muitaledje, ahte eai oaččo veahki ruovttu bargguide.

Jearahallamis jerrojuvvui maid, leatgo gielddas doarvái dakkár bálvalusat, maid ahkeolbmot dovdet iežaset dárbbasit. Badjelaš bealli (51 %) vástideaddjiin mitalii bálvalusaid leat doarvái ja 17 % dovddai, ahte sin dárbbasan bálvalusat eai leat. Dárbbaslaš bálvalussan vástideaddjit almmuhedje ee. juolgedivššára, vuoktačuohppi, ruvvejeaddji, fysioterapiija ja sierradoaktára vuostávdimiid. Vástideaddjit livčče gergosat máksit ovddabealde máinnašuvvon bálvalusain 10-50 euro gearde-/diibmohatti.

79 % jearahallamii vástideaddjiin dovda iežas sáhttit váikkuhit dasa mo su eallin manná, ja 64 % dovda, ahte Ohcejogas lea dorvvolaš ássat ja eallit ja 55 % vástideaddjiin dovda, ahte sutnje luhttet.

Gažaldagas, mii laktásii neahta geavahussii ja dieđu gávdnamii. Aviisa almmuhii geavahit (49 %) ja neahta (79 %), maddái ustibis ja ránnjás dieđu fidnii (28 %) ja eará sajis dieđu fidnii 13 %, dát eará diehtogáldut leat ráves mánát, márkanságot ja gávppiid, gilidálu dahje skuvlla almmuhantávval.

Neahta geavahit eanemusat rehkegiid máksimii, dieđu ohcamii, oktavuođadoallamii lagašolbmuiguin ja ustibiiguin, kela-áššiid dikšumii ja hávskkuheapmái. Aivve muhtun vástideaddji almmuhii, ahte ii geavat neahta ollege.

5. Bálvalusat, mat dorjot ruovttus ássama

5.1. Buresveadjima ja dearvvasvuoda ovddideapmi

Gieldalága (365/1995) mielde gieldda bargun lea ovddidit ássiidis buresveadjima. Bargu lea viiddis ja dat gusto buot gieldda doaibmasurggiide. Ovttasbargu gieldda doaibmasurggiid gaskka ja maid goalmát sektoriin lea vealtameahtun. Dearvvas ja doaibmannávccalaš boarásmuvvama dorvvasteapmi lea buori buresveadjinpolitihka oassi. Gieldda ahkeolbmot eai leat beare bálvalusaid dárbbasveaddjit, muhto baicce iežaset návccaideaset mielde doaibmit ja oaseváldit.

Čuvgehusbálvalusat fáallet agibeaioahppama ja aktiiva eallima vejolašvuodaid. Servvolašvuoda ovddideapmi ja lihkadeami lasiheapmi buoridit buresveadjima ja dorjot iešheanalaš birgema. Ahkeolbmuid jođihuvvon lihkadanjoavkkuide lea dárbu ja dása figgat gávdnat čovdosiid ovdamearkan bargamin ovttasbarggu sierra servviiguin ja servošiiguin. Oassi ahkeolbmui lea váras duvdašuvvat ja báhcit okto ruoktut. Buđaldanvejolašvuodaid galggašii ovddidit báikkálaš kultuvra mielde ja doarjut olbmuid joatkit daid oahpes áššiid, mat buktet sidjiide ilu (omd. guolástus, murjen) vaikko dearvvasvuodadilli hedjona. Gielddas, gos leat guhkes gaskkat, lea erenoamáš dehalaš váldit vuhtii, ahte maid ahkeolbmui geain ii leat biila, lea vejolašvuhta oassálastit ordnejuvvon doaimmaide.

Buorredili, dearvvasvuoda ja dorvvolašvuoda ovddideapmi lea nu gieldda go buresveadjinguovllu bargu. Lapha ja gieldda gaskasaš buresveadjinráđđadallamiin 9.4.2024 válde ovdan čuovvovaš temáid buresveadjin, dearvvasvuhta ja dorvvolašvuhta (Hytetu) barggu oasis: easttahisvuhta, gulahallan ja fievrridanbálvalusat. Árgga dorvvolašvuhta lea okta dehalamos áššiin ahkeolbmuid buresveadjima dáfus ja dása gođđasit mánnga sierra ollisvuoda. Lea dehalaš, ahte gielda dahká vejolažžan gieldalaččaide buori ja dorvvolaš ássanbirrasa ja darvána maid boahtti váilevašvuodaide.

Buresveadjinođastusa manjá gielddaid ovddasvástádussii báhcet eastadeaddji doaimmat, go buresveadjinguovlluide sirdašuvve sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusat. Buresveadjinguovlu galgá ordnet ahkeolbmui lági dáfus buriid sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusaid, mat bohtet su dárbbuid ektui rivttes áigge ja leat doarvái buorit. [\(8.7.2022/604\)](#). Lea dehalaš, ahte ovttasbargu eará beliiguin lea ovttalaš ja girku, servviid, buresveadjinguovlluid ja gieldda gaskkas ságastallat jeavddalaččat ahkeolbmuid bálvalandárbbuid ja iešguđetlágan doaibmabijuid birra.

Buresveadjinguovlu galgá maid čađahit dakkár ahkeolbmo mávssolaš eallima doarju guhkesáigge divššu ja áimmahuššama, mii ovdasajis addo sutnje ruoktut ja eará sosiála- ja dearvvasvuodafuolahusa rabasbálvalusain. Bálvalusaid galgá heivehit vástidit sisdoalu ja meari dáfus ahkeolbmo goassášge bálvalandárbbuid ektui. [\(28.10.2022/876\)](#). Buresveadjinođastusa okta temá lea dorvvastit olbmuid ovttalágan vuoigatvuoda bálvalusaide ja bálvalusat galget leat lagasbálvalusat.

5.2. Rávven ja diehtujuohkin

Boarrásiidbálvalanláhka 12 § (28.10.2022/876) Buresveadjima ovddideaddji bálvalusat, gáibida ahte buresveadjinguovlu ordne rávvenbálvalusaid, mat dorjot olbmuid buresveadjima.

Ahkeolbmui lea vuoigatvuohta oažžut rávvagiid dearvvašlaš eallinvugiide, buohcuvuođaid ja bárttiid eastadeapmái, sosiálahuoláhussii, buohccedikšui ja veajuiduhttimii gullevaš áššiide.

Buot bálvalusain, mat ahkeolbmuid ordnejuvvojit ja bálvalusaid geavahusas galgá oažžut rávvagiid. Bálvalusaid galgá ordnet nu, ahte daid ožžot buot gieldda ahkeolbmot ovtaveardásaččat.

Vai bálvalusaid oažžu ovtaveardásaččat gáibida dat ahte diehtujuohkin doaibmá. Gieldalaččain galgá leat diehtu fállujuvvon bálvalusain ja iežas vuoigatvuođain. Diehtu galgá leat álkidit oažžumis ja áddehahtti hámis. Ohcejogas diehtujuohkin ja rávven lea mánggabeallásaš ja doaibmi áššehasaide, geat gullet bálvalusaid ollái, muhto hástalussan lea olahit bálvalusaid ahkeolbmuid, geat eai leat bálvalanstivrema olis.

Interneahta geavahusa lassánettiin maid ahkeolbmuid joavkkus, gieldda neahttasiiddut leat dehalaš diehtujuohkinkanála. Dan lassin digitálamáhtuid oahpahusa ja geavahusa lassánettiin, lea dárbu ain maid báberdiehtujuohkimii. Buot ahkeolbmui eai leat rusttegit ja máhttu internehta geavahussii.

Boarrásiidráđđi lea ođđa lálkaásahusa mielde dehalaš oassálastin- ja váikkuhanhápmi ahkeolbmuid guoskevaš áššiin. Boarrásiidráđđái galgá gielddas addit vejolašvuođa váikkuhit ahkeolbmuid bálvalusaid plánemii, ollašuttimii ja árvvoštallamii.

Ráđi rolla diehtujuohkin lea guovtteguvllot. Dat juohká dieđu gieldalaččaide gieldalaččaid váikkuhanvejolašvuođain ja fas gieldda mearrádusdahkkiide ahkeolbmuid dárbbuin ja doaivagiin. Ohcejoga boarrásiidráđđi lea vuodđuduvvon čakčat 2013 ja dat doibme ain aktiivvalaččat.

6. Ovttasbargu eará doaibmiiguin

Servodaga goalmmat sektorii gullet searvvit ja servošat. Dat doibmejtit iešheanalaččat ja daid bokte gieldalaččain lea vejolaš oassálastit ja váikkuhit servodahkii. Servviid resurssat bálvalusaid buvttadeamis leat mearkkašahttit. Álbmotorganisašuvnnaid dáidodieđu ja aktiivvalaš doaibmiid fárrui váldin gielddaid bálvalusaid plánemii ja buvttadeapmái dahká mánggabealagin bálvalusaid ja nanne gieldalaččaid vejolašvuođaid váikkuhit.

Ohcejogas lea álggahuvvon searveovttasbarggu ovddideapmi ja servviide lea várrejuvvon jagi 2024 bušeahtas searvedoarjja. Ulbmil lea, ahte searvvit sáhtášedje doibmet gielddain ovttasbarggu ovddideamen Ohcejoga gieldda buđaldandoaimmaid ja giliid guoibmáivuoda.

7. Čoahkkáigeassu

Válđoáššis sáhtá dadjat, ahte Ohcejoga ahkeolbmot dovdet iežaset eallima buorrin. Guhkes gaskkat ja fievrridanbálvalusaid váilun leat stuorámuš hástalusat oktasaš dáhpáhusaide oassálastimii. Gielddas galgá ovddidit buđaldanvejolašvuodaid čujuheamen daid maid ahkeolbmuid guldalemiin sin dárbbuid. Ahkeolbmui digitálamáhtu ovddideapmái galgá gielddas gávdnat eanet mánggahápmásaš vugiid. Gulahallama oasil galgá muitit, ahte buohkat eai skáhppo dieđu neahtas ja báberdiehtujuohkin ja maiddái rádio ávkkástallan leat ain vuogit, maid galgá geavahit.

Ovttasbargu Lappi buresveadjinguovlluin galgá vuodđuduvvat olbmuiguin gulahallamii. Gieldda geasuhan- ja doalahanfámu gáibádussan lea dat, ahte sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusat doibmejit bures ja gielddalaččat fidnejit sidjiide gullevaš bálvalusaid ruovttugielddas.

ČUOVUS 1

LAPHA ássiid panelaságastallama ávžžuhusat

Lappi buresveadjinguovllu ássiid panelaságastallama ávžžuhus ahkeolbmo buorre ja dorvvolaš ruovttu árggas mielde.

11

Ássiid panelaságastallan lea vuohki gaskustit ássiid jiena mearrádusdahkamii.

Ássiid panelaságastallamat dahket vejolažžan viiddis ja ovttárvosaš ahkeolbmuid oassálastima oppa Lappis. Lappis čađahuvvojit guokte ássiid panelaságastallaniskkadallama, maid mihttomearrin lea buktit ahkeolbmuid oaidninvuogi Lappi buresveadjinguovllu mearrádusdahkamii.

Ássiid panelaságastallama ávžžuhusat ahkeolbmo dorvvolaš ja buorre árggas

ruovttus

Dásseárvu

Bálvalusat galget leat oažžumis ássanbáikkis fuolakeahtá govttolaš mátkki duohken dahje vejolašvuođaid mielde bálvalusaid buktit ahkeolbmo lusa. Dehalaš lea, ahte áššiiddikšunsáhtuid ordnet bálvalusaid lusa nu bieđggoássanguovlluin go gávpogiin.

Lappi buresveadjinguovlu galgá ássanbáikkis fuolakeahtá ordnet ahkeolbmui nu buorre divššu go vejolaš ja maid buohcuvuođaid ja čuohpadusa manjedivššu ruoktut.

Iešmearridanvuoigatvuohta ja oktagaslašvuohta

Juohke ahkeolbmos lea vuoigatvuohta mearridit iežas eallimis ja doarjagis maid dárbbša. Čovdosa dahkamis galgá váldit vuhtii ahkeolbmuid oktagaslašvuođa. Dearvvas olbmuid ii oaččo vajálduhttit, muhto baicce sin galgá dikšut eastadeaddji doaimmain.

Ássančovdosat

Ahkeolbmuid oktagaslašvuohta galgá oidnot huksema plánemis. Galget leat eanet ássanhámi molssaeavttut, main ahkeolbmot sáhttet válljet alceset miela miel hámi. Dan lassin dárbbášuvvo iešheanalaš ruovttus ássama ja bálvalanássama gaskii heivvolaš ássanhápmi.

Go ahkeolbmo buohcuvuohta ovdána, iige son šat sáhte ássat ruovttus, bálvalanvissui fárremis galgá ságastallat ahkeolbmui, oapmahaččaiguin ja dikšunbargoagain. Ahkeolbmui galgá fállat vejolašvuođa oahpásmuvvat omd. beaivedoibmii ja

intervállaaígodagaide ovdal ollesáigásaš bálvalanássama.

Ahkeolbmo galgá árvvusatnit, iige bargi hoahppu oaččo oidnot deaivvadeamis. Go bargi čielggada veahki dárbbu ahkeolbmo luhtte, ii galgga jearrat gažaldagaid oapmahaččas nu ahte guođđá ahkeolbmo fuomášumi olggobeallái. Oapmahaččaid galgá goit maid váldit vuhtii ja bargi galgá ordnet ráđđádallama ahkeolbmo áššiid birra ahkeolbmui ja oapmahaččaiguin.

Ruoktut buktojuvvon bálvalusaid oasil lea dehalaš dárkkáluhttit ja viidudit bargi bargogohččosa, vai iešguđet bargi ii jođe sierra reaissu ahkeolbmo ruovttus. Dan lassin háliidat garvit dili, mas bargi guođđá barggakeahttá smávva, muhto ahkeolbmui dehalaš barggoža dego doalvu ruskaseahka, doarjaleamen iežas bargogohččosii.

Dorvvolašvuohta

Ahkeolbmo iežas psyhkalaš ja fysalaš veadjin hábme vuodđodorvvu. Dorvvolašvuođa dovddu lasiha dat, ahte diehtá, gos fidne veahki, jos lea dárbu nappo jámma 24/7. Dorvvolašvuođa sáhttit lasihit ee. ahte ahkeolbmoss lea iežas dorvoolmmoš ja dorvogiehtabáddi.

Ruovttu dorvvolašvuohta lea dehalaš. Ahkeolbmo ruovttus galgá dahkat dorvvolašvuođačielggadeami, mas guorahallat olbmo fysalaš, psyhkalaš ja sosiálalaš dorvvolašvuođa ja maiddái sis- ja olgosajiid dorvvolašvuođa. Čielggadeami vuodul sáhttit dovdat dárbbalaš nuppástusaid ja daid čađaheamis galgá vuhtii váldit ahkeolbmo oktagaslaš dárbbuid ja ruđalaš dili. Dorvvolaš ássama sihkkarastima dihte lea dehalaš doarjut ahkeolbmo nuppástusbargguid vuoruheamis ja teknihkalaš rusttegiid bajásdoalus.

Oppalaš buresveadjin

Dorvvolašvuođa hábme dat, ahte ovttá doaibmis lea ollislašoaide ahkeolbmo dilis. Dárbbášuvvo iežas seniorrávvehat, mii váldá olles ovddasvástádusa ahkeolbmuid dearvvasvuođas ja buresveadjimis, koordinere ovttasbarggu sierra ovttadagaid gaskkas ja juohká dieđu ahkeolbmuide. Dalle ahkeolmmoš diehtá, ahte son sáhtá álo váldit oktavuođa seniorarávvehakkii.

Galgá doarjut áiggi fuolahit doaibmannávccain ja dearvvasvuođas, daningo smávva vehkiin sáhttit doalahit doaibmannávccaid guhkit áigge. Ovdadeamis galgá váldit vuhtii maid oktonasvuođa.

Bovden mearreáiggi dearvvasvuođadárkkistusaide ja eaktodáhtolaš doaibmannávccaid meroštallan ruovttus lea ahkeolbmuide dárbbalaš.

Vuosttasdivššu bargiid galgá skuvlet erenoamážit ahkeolbmuid dikšumii ja deaivvadeapmái.

Ahkeolbmot sáhttet dárbbasit mánggalágan veahki beaivválaš barggildeapmái. Veahkki dárbbasuvvo ovdamearkan lági dáfus buori ja albma biepmu oažžumii, fievrredeapmái, buhtisindoallamii ja čorgemii.

Ahkeolbmot ássat iešguđetlágan viesuin. Ássanhámis fuolakeahhtá sis sáhtta leat veahki dárbu viesuid bajásdoalu ektui. Ovdamearkan dálvit lea dehalaš fidnet veahki muohtabargguid bargamii, dát fas dahká vejolažžan johtima ere ruovttus, fas maid veahki fidnema ruoktut. Geassit dárbbasuvvo veahkki báhka geardeviesuid lanjadagaid čoaskudeapmái.

Čoavddusin bálvalusaid fidnemii evttohuvvo gilidáluolbmodoaibma, bálvalanseđeliid geavaheapmi bálvalusaid skáhppomii ja ovttasbargu 3. sektoriin.

Dieđuoažžun, oktavuodáváldin ja veahki bivdin

Ahkeolbmot dárbbasit dieđu bálvalusain ja luohttámuša dasa, ahte sii ožžot áššáigullelaš veahki ja sin atnet árvvus. Mánggat ahkeolbmot guovttádastet bivdit veahki, sii ballet ahte váldet dušši dihte oktavuodá ja earát atnet sin váivin, nu ahte sii eai bivdde veahki ja eaige ná oaččo veahki iežaset buncarággái.

Ahkeolbmuide galgá ordnet rávvenbálvalusa, vai sii ožžot dieđu das, mat bálvalusat ja veahkkeneavvut leat oažžumis. Erenoamáš dehalaš dát lea dalle, go eallindilli nuppástuvvá, dego bázedettiin leaskan. Rávvenbálvalusa ollái gullet maid iežas ruđain skáhppojuvvon bálvalusat ja rusttegat. Dan lassin ahkeolbmot dárbbasit dieđu ovddalgihtii ee. ássamii gullelaš nuppástusain, dikšundáhtus ja suomi.fi -bálvalusain. Dieđu galgá juohkit neahttsiidduid lassin aviissaid, rádio, báberdieđihančállosa ja ruoktut sáddejuvvon reivve bokte.

Digitálabálvalusat

Boahtteáiggi dorvvolaš ássan ja eallin gáibidit doaibmi rusttegiid ja neahttaoktavuođaid. Daid geavahusa galgá plánet ahkeolbmuide heivvolažžan ja galgá geavahit álkidit áddehahtti dearpmad. Galgá muitit, ahte bálvalusaid ii oaččo fállat duššefal digitálabálvalussan, muhto daidda galgá leat molssaeaktu.

Vai digitálabálvalusaid sáhtta váldit geavahussii, ahkeolbmot galget fidnet doarjaga neahta (govdafierpmádat) ja rusttegiid geavahussii. Dárbbasuvvojit digitáldoarjjaolbmot, geain sáhtta jearrat veahki dáidda áššiide. Galgá ráhkadit álkit logahahtti báberrávagirjjáža, mii oahpista digitálarusttegiid ja elektrovnnalaš bálvalusaid geavahusa.

Eastadanbargu oktonasvuoda caggamis lea mávssolaš, daningo oktonasvuoda dovdu sáhtta lasihit nuonddahallama, dorvvohisvuoda, alkohola geavahusa ja streassa. Oahpes birrasis ássan geahpeda oktonasvuoda, dalle lea álkit váldit oktavuoda ránnjáide ja eará servoša lahtuide, geain ahkeolmmoš sáhtta fidnet alcces skihpára ja veahki.

Ahkeolbmuid galgá roahkasmahttit ja arvvosmahttit oassálastit oktonasvuoda eastadeaddji doaimmaide. Dákkárat sáhttet leat ovdamearkan ordnejuvvon doaibma, ránnjáid gaskasaš ovttasbarggu lasiheapmi, ovttasbargu servviiguin ja searvigottiin ja priváhta bálvalusaid vuhtii váldin. Go ordnet doaimmaid, galgá fuolahit maid fievrrideamis ja johtolatoktavuoðain. Doaimmaid galgá ollašuhttit ahkeolbmuid oktagaslaš dárbbuid mielde, ii ge fállu njunnošis.

Virkos ja aktiiva eallin

Ahkeolbmo eallimis galgá figgat eallimii, mas leat virkkosmandoaimmat, dalle sus lea sivva juohke beaivve lihkkat. Eallinlági buorideapmái galgá fállat movttiidahtti ja miellagiddevaš doaimmaid, mat árvvosmahttet aktiiva árgii. Dása gullet ee. buđaldusat, musihka guldaleapmi ja lihcadeapmi. Fuolakeahtta ahte leat guhkes gaskkat, galgá dahkat vejolažžan lihkan- ja kulturbuđaldusaid.

Márggabealat aktivitehtadoaimmaid fállamii dárbbášuvvo ovttasbargu buresveadjinguovllu, servviid ja eará doaibmiid gaskkas. Searvvit ja gilidoaibma leat mearkkašahtti rollas ahte sosiála kontávttat ja veardásašdoarjja leat vejolačča.

Beaivválaš lihcadeapmi lea eavttuhis gáibádus ruovttus birgemii. Eaktodáhtolaš lihcadeapmi lea dehalaš, muhto galgá leat maid ordnejuvvon lihcadeapmi ja das galgá váldit vuhtii gaskkaid ja doarjut lihkadansajiide beassamis.

ČUOVUS 2

Buresveadjinjearahallama rabas gažaldagaid vástádusat.

Máhcahat gildii gieldda mearrádusdahkkiide ahkeolbmuid buresveadjimii gullelaš áššiin lei dákkár:

15

- Gielda galggašii ain eanet doarjut ja veahkehit daid ahkeolbmuid iežas servviid, mat doibmejít aktiivvalaččat.
- Diehtujuohkima galggašii lasihit. In riehta dieđe, maid gielda bargá ahkeolbmuid buorrin.
- Sáhtášii muhtumin rávvet ahkeolbmuid eanet, mo sii doalahit iežaset buresveadjima, dego golggosmahttit doarvái (doarvái čázi/sávtta/deaja juhkan) ja earet eará čoarbbealdehkiid gievrudeapmi rivttes vuogi mielde, dasgo ahkeolmmoš ii leat menddo gearggus vuostávdit oapmahačča (nuorabu) rávvagiid, iige vealtameahttumit háliit oba guldalitge. Gánske vierrásut olbmo ja eandalii ámmátolbmo ahkeolmmoš sáhtášii miehtat guldalit ja oahppat čoarbbealdehkiid sávrudit rivttes vuogi mielde. Mannebat ii maid giehta- ja juolgedehkiid sávrudeami.
- Doaimmaide fievrrideapmi, ahkeolbmuid čeahkanansadji, ahkeolbmuid báikkít gosa sáhttet dahkat tuvrraid.
- Ruovttus ássi ahkeolbmuid veahkeheapmi jeavddalaččat. Ahkeolbmuid iežas tákse dingonvuogádat. Dahje rievdadit nu ahte veahke-áslat sáhtta finahit boarrása gávppis. Dál olggobealolbmot gártet boarrásiid vuojihit gávpái.
- Vahkkosaš jođihuvvon álšasále vuoru galgá bisuhit!
- Buot ii oaččo leat beare eanáš Ohcejoga girkosiiddas. Seastin vai skievtideapmi: badjel čuohte kilomehtera mátki ovddasmanjás varra- ja laboratoriaiskosiidda, doaktárii (dábálaččat Kela-táksiin), bátnedoaktárii, teáhtergalledemiide (iežas gollun).
- Laboratorias fitnan Avvilis lea menddo guhkes mátki. Borakeahtta laboratoriai. Luomuid áigái galgá leat sadjásaš dearvasvuodadikšui /buohccedikšui.
- Lean duššástuvvan gieldda ovdánahttinvejolašvuodaide áššis go áššis. Álo buot ovdánahttima leat vuostálastimin. Lean vihkkeaddan eretfárrema. Agi mielde buohcceviessobálvalusat leat guhkin ja jos leat buohcceviesus Roavvenjárggas omd. lagašolbmuid oaidnaleapmi doppe lea veadjemeahtun.
- Diehtujuohkima galggašii buoridit. Buot ahkeolbmuid ovttalágan bálvalusat.
- Doaimmat, mat ovddidit ruovttus birgema nu guhká go vejolaš
- Vuojadanhálla čázi liekkasvuodadilli lutojuvvui, go elrávdnji lei divrras, muhto dat ii loktejuvvon ruovttoluotta, go elrávdnji máhcai normála dássái. Dát lea mu mielas boastut.
- Boaittoeale giliin sáhtášii ordnet joavkosáhtu omd. vuojadanhálli, seammás sáhtášii fitnat girjerájus. Muhtumin livččii somá fitnat restoránjgas boradeamen, omd. gidđat etniidbeaivve ovddabealde, čakčat áhčiidbeaivve ovddabealde.
- Buđaldansajit eambo.
- Dáhpáhusaid birra dieđiheapmi

- Ahkeolbmuide ovttalágan vejolašvuotta bálvalusaide oassálastimii, maid fuolakeahtta leago sápmelaš dahje ii.
- Vuodđodiehtu, ahkeolbmuid/ boarrásiid boahhteáiggi árvvoštallamiin... eará bálvalusaid oažžumis, bálvalusa fálliin, hattiin...ja om. vuoigatvuotta bálvalusaide. Vuodđodiehtu dikšuntestamenttes, testamenttes, ovdaárbbis, árbevearuhusas hálddašanvuoigatvuodas.
- Doaivvun ahte sotetákse geavahus ja veahkke-ásllaha bálvalusat bisošedje ain dás ovddos
- Mielastan Ohcejogas fuolahit bures ahkeolbmuid buresveadjimis. Omd. seniorrávvehat lea áibbas áidnalunddot oppa váldegottis! :)
- Čielggogielat logaldagat gieldalaččaide, nu suoma- go sámegillii, buot giliin LAPHA JA DEARVVASVUODAGUOVDDÁŽA OVTTASBARGGU BIRRA JA GOAPPAŠATGE IEŽAS BARGOJUOGU BIRRA.

Gáldut

Gáldu: <https://lapha.fi/tietoameista/asukaspaneelin-suositus>, čujuhuvvon 26.2.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220876>

ČUOVUS 3. DOAIBMABIDJOPLÁNA

MIHTTOMEARRI	DOAIBMABIJUT	ÁIGETÁVVAL	OVDDASVÁSTÁ DUS
--------------	--------------	------------	--------------------

Ruovttus dahje ruovttusullasaš birrasis ássama doarjun, bálvalusaid dahkan vejolažžan	Ovttasbargocoahkkimat Bálvalandárbbu árvvostallan Easttahisvuohta	2024	Lapha Gielda
Ahkeolbmuid lihkanjoavkkuid lasiheapmi eastadeaddji doaibman	Čuvgehusdoaimma proševttat, servviid ovttasbargu	2024-2025	Gielda
Eastadeaddji ja veajuiduhttibálvalusaid ovddideapmi	Spešialaáššedovdamuša ordnen Beaivedoaimma ja kultuvra miel dásaš veajuiduhttima ovddideapmi (servviid ovttasbargu)	2024/2025 2024/2025	Lapha- Gielda Gielda(čuvgehusdoaimma)
Bálvalusaid doarvávuohta ja buorre láhki Ohcejoga gieldas	Girjerádjobálvalusaid olahattivuohta Sosiála- ja dearvasvuođabálvalusaid bisuheapmi lagasbálvalussan	2024-2025	Gielda Lapha
Ahkeolbmuid váikkuhanvejolašvuođaid e váikkuheapmi	Boarrásiidráđi doaimma ovddideapmi Áššehasmáhčanbeaivvi ordnen	2024 2023- 2024	Čuvgehusdoaimma Čuvgehusdoaimma
Ovttasbargu gieldda sierra doaimmasurggiiguin ja goalmát sektoriin	Ovttasbargodeaivvadeamit	2024-2025	Čuvgehusdoaimma
Ovttalágan dieđu fidnen vejolažžan	Neahttasiidduid sisdoalu beaivideapmi ja Senior-info lasiheapmi siidduide Gieldda doaimmaid birra diehtujuohkinbláđit	2024	Gielda stivrenjoavku Eallinfápmu